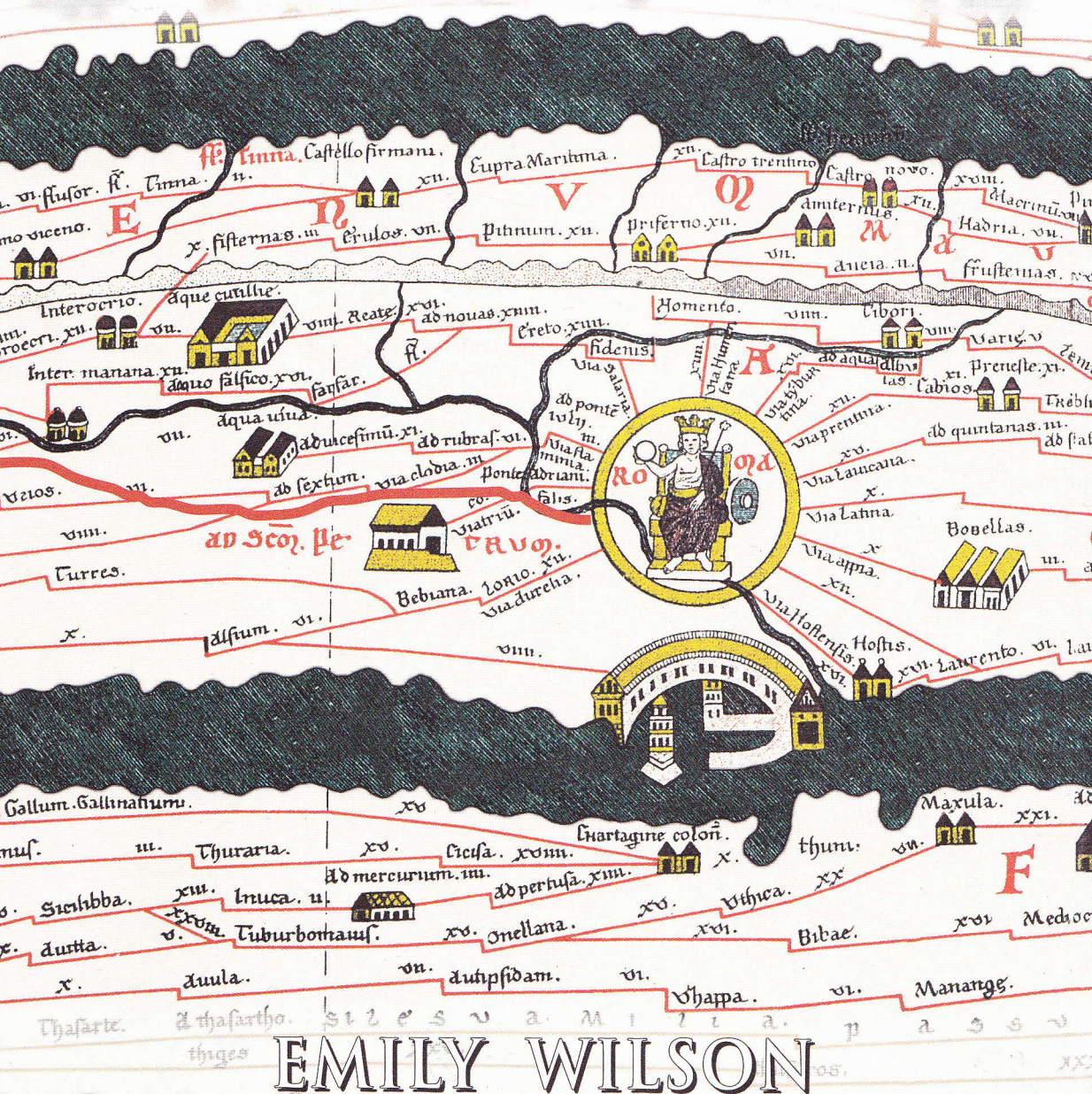
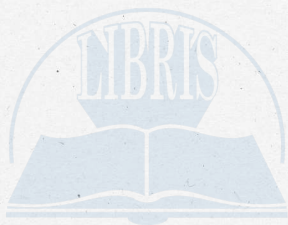

SENECA

ISTORIA UNEI VIETI

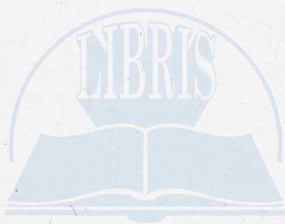
EMILY WILSON

SENECA
*
ISTORIA UNEI VIEȚI

Traducere din limba engleză de
Alexandru Suter

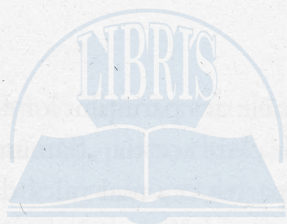

Editura Seneca Lucius Annaeus

CUPRINS

Mulțumiri	9
Cronologie	11
Introducere: „Drumul care duce la culmea cinstirii este unul bolovănos“	17
Capitolul I: „Dragostea părintească este una înțeleaptă“	45
Capitolul II: Nicăieri și pretutindeni.....	93
Capitolul III: „Viciile te ademenesc cu o recompensă“	147
Capitolul IV: „Nu există un drum ușor care să ducă de la pământ la stele“ ..	221
Epilog	293
Sugestii pentru alte lecturi conexe.....	315
Bibliografie.....	317
Surse ilustrații	326
Bibliografie selectivă a lucrărilor folosite în realizarea acestei traduceri.....	327
Nota traducătorului.....	333

„DRAGOSTEA PĂRINTEASCĂ ESTE UNA ÎNȚELEAPTĂ“

Sagax parentum est cura

(Fedra 152)

Este un lucru obișnuit ca o biografie să înceapă cu prezentarea locului în care s-a născut cel care face obiectul cărții, apoi să urmeze o scurtă trecere în revistă a vieții părinților și, eventual, aneștrilor celui căruia îi este dedicată lucrarea, pentru ca, mai departe, să se treacă la datele despre copilăria și primii ani ai adolescenței sale. Dar, conform cu cele scrise de Seneca însuși, niciunul dintre toate acestea nu are nicio importanță. El insistă:

Faptul că m-am născut – cercetează-l în sine ce valoare are: consideră-l un lucru mărunț și încă neformat, plămadă deopotrivă a binelui și a răului, fiind fără îndoială pasul dintâi pentru toate, fără a fi însă mai presus de toate doar pentru că este cel dintâi.

(Despre binefaceri 3.30.2)

Contextul oferit aici este o discuție privind binefacerile și gratitudinea; Seneca pune sub semnul întrebării viziunea convențională a grecilor și romanilor, conform căroră părinții, și mai ales tații, îi îndatorează enorm pe copiii lor, în primul rând pentru că le dau viață, astfel încât nimic din ce va face copilul ulterior nu va putea recompensa darul de a exista pe care i l-a făcut la început tatăl său. Seneca sugerează însă că lucrurile pot sta invers,

că este perfect posibil ca fiii să își depășească tații și să le dea părinților lor – și lumii – mult mai mult decât li s-a dat lor vreodată de către aceștia. „Sămânța este cauza a tot ce crește, și totuși ea reprezintă partea cea mai mică din ceea ce se naște“ (*Despre binefaceri* 3.29.4). În acest caz, tatăl nu trebuie să îl pună în umbră pe fiu. În plus, prima parte a vieții nu este, neapărat, elementul cel mai important din istoria unei persoane. „Este o mare diferență între ceea ce s-a petrecut mai întâi și ceea ce este mai presus ca importanță“ (*Despre binefaceri* 2.34.1). Dacă ar fi să ascultăm sfatul implicit al lui Seneca, atunci ar trebui să nu luăm aminte decât la activitatea sa publică și la scrierile sale din perioada maturității și senectuții și să aruncăm un vâl peste anii tinereții sale.

Însă aceasta ar fi o greșală, deoarece există importante motive de natură biografică și psihologică pentru care Seneca a fost tentat să recurgă la această formulare retorică. Fiind fiul unui tată avut, care s-a bucurat de mult succes și care era o personalitate dominatoare, cât și al unei mame dintr-o familie bună, care avusese parte de o bună educație, dar fiind și al doilea copil dintre trei frați inteligenți, iubiți și bine educați cu toții de părinții lor, s-a simțit extrem de motivat să facă tot posibilul să se prezinte ca fiind un *self-made man* și, mai mult, să susțină că nu toți oamenii sunt automat produsul moștenirii familiale, ci sunt altceva. Datorită educației filozofice, prin gândirea și prin scrisul său, Seneca a reușit să iasă din umbra aruncată asupra lui de părinții și frații săi. În plus, fiind cineva care a ajuns o personalitate atât de proeminentă, deși provenea dintr-o familie bogată, dar provincială, Seneca mai avea un motiv pentru a susține că ereditatea și educația în viața unei persoane nu sunt neapărat chiar atât de importante. El pune de multe ori în discuție credința convențională a romanilor în „noblețe“ (*nobilitas*), concept care implica și ideea că excelența decurge din moștenirea lăsată de tată sau de predecesori. Seneca are un punct de vedere mult mai egalitar, susținând că fiecare persoană, sau cel puțin fiecare bărbat, este sursa propriului său succes. În scrierile sale filozofice, Seneca revine constant la tema autonomiei. Înțeleptul stoic, idealul lui Seneca, nu depinde de nimeni, este întotdeauna liber, întotdeauna fericit, neavând nevoie de nimic și de nimeni.

Dar însuși faptul că el accentuează că un fiu poate să își depășească tatăl din punct de vedere moral, social sau al averii, ne spune foarte multe despre

felul în care Seneca se prezenta, în anii săi mai târzii, în fața publicului roman și, poate, chiar și despre viziunea sa despre sine. Ascensiunea sa metorică era deopotrivă una irelevantă – „a te naște e un lucru comun” –, dar și o sursă de mândrie și, deopotrivă, de anxietate.

Seneca cel Tânăr – căruia i se spunea așa pentru că numele tatălui său era tot Seneca – s-a născut în jurul anului 1 î.e.n. (sau puțin mai devreme) în Corduba (astăzi Cordoba), în provincia romană Hispania. Orașul se afla în sud-estul Spaniei, la mare depărtare de centrul puterii romane. Relatările antice despre viața lui Seneca vorbesc mult despre ascensiunea sa fulminantă, despre faptul că a reușit să urce dintr-o lume provincială și periferică până pe culmile societății romane, devenind tutorele, consilierul și scriitorul de discursuri al împăratului. În plus, a ajuns să aibă o avere uriașă. Însă Seneca, venind la Roma, nu a făcut decât ceea ce au făcut aproape toți scriitorii romani din timpurile sale. Majoritatea faimoșilor scriitori romani din perioada clasică (între secolul întâi î.e.n. și primul secol e.n.) au provenit din alte locuri decât din capitală: Virgiliu era din Mantua, Ovidiu din Sulmo, Horațiu din Venusia – toate fiind orașe italiene aflate la o distanță mai mică sau mai mare de Roma. Cicero, care făcea parte din generația precedentă, s-a născut în Arpinum, un orașel cocoțat pe un deal la sud de Roma. Printre alți scriitori latini din Hispania se numără cea mai mare autoritate romană în practicile agricole, Columella, un contemporan al lui Seneca, cât și poetul epic Lucan, nepotul lui Seneca; în generația următoare li s-au alăturat încă doi hispanici renumiți: epigramistul Marțial și retorul Quintilian.

Printre contemporanii lui Seneca, faptul de a urca pe scara socială pornind de jos, pentru a ajunge să deții ranguri înalte (ba chiar să urci până în imediata apropiere a împăratului)¹⁵ putea fi o sursă de mândrie. Seneca cel Bătrân chiar include într-una din scrierile sale (*Controversiae*) un pasaj, în care spune că orașul Roma a crescut și el din origini modeste și folosește acest argument pentru a apăra poziția acelor oameni care, provenind din lumea rurală, au ajuns să facă parte din aristocrația Romei. Remarca apare într-un discurs în care Seneca cel Bătrân susține ideea că un aristocrat poate să se căsătorească și în afara clasei sale sociale (recurgând la un exemplu extrem în această privință: un bărbat de viță nobilă, care

¹⁵ Horațiu, *Satire* 1.4

fusese capturat de pirați, ajunge să se căsătorească cu fata căpitanului piraților, în ciuda dezaprobării propriului ei tată).

Ce credeți despre cei care au venit de la plug pentru a binecuvânta Republica? Aruncați-vă privirea asupra descendenței lor. Desfășurați istoria oricărui aristocrat și veți descoperi că se trage din origini umile. De ce să numesc aici doar niște oameni, când pot să mă refer la orașul însuși? Cândva, colinele acestea erau golașe, iar în spatele câte unui zid înconjurător nu se afla nimic mai mareț decât o colibă. Acum, deasupra orașului tronează Capitoliul, cu acoperișurile sale din aur curat. Puteți să îi acuzați pe romani pentru că se mândresc cu originile lor umile, chiar dacă, câteodată, le mai fac uitate? Ei cred că nimic nu poate să fie mareț, dacă nu a pornit din ceva mic.

(*Controversiae* 1.6.4)¹⁶

În acest pasaj este folosită o metaforă care trimite la cărțile vechi, care erau toate scrise pe suluri: pentru a te întoarce la un pasaj anterior, cititorul trebuia să „desfășoare“ cartea. Imaginea este folosită pentru a arăta că biografiile elitei se pot povesti întotdeauna ușor, deoarece ele sunt toate la fel. Când desfășurăm sulul istoriei unei familii aristocrate, nu descoperim de fiecare dată decât același lucru: ridicarea din origini umile până în fruntea societății.

Toate orașele și-au avut începuturile lor, crescând din nimic. În multe culturi acest lucru tinde să nu fie spus. Însă în societatea romană a primului secol î.e.n., ideea transformării sociale era o temă larg discutată. Însăși Roma a devenit extrem de repede o putere mondială, ceea ce a făcut ca locuitorii săi, odată cu o atât de rapidă acaparare a unui imens imperiu, să resimtă transformarea universului social drept un fapt obișnuit. Din pasajul de mai sus transpare faptul că atitudinea romanilor față de ascensiunea socială era una ambivalentă, incluzând atât anxietate, cât și mândrie. Cei care ajungeau să câștige noi și tot mai înalte poziții pe scara puterii nu tindeau să se laude cu rapida lor ascensiune, ci, mai curând, vorbeau de faptul că au lăsat în urmă zilele lor umile. Cel care vorbește în textul lui Seneca cel Bătrân recunoaște posibilitatea ca vreunul să fie tentat să îi critice pe acești romani parveniți, care nici nu pot, măcar, să își ascundă trecutul lor de

¹⁶ Edwards and Woolf 2003 cu privire la noțiunile romane de capitală și periferiile acesteia.

oameni de la țară. Însă pasajul poate fi citit tot atât de bine ca o laudă: romanii sunt mândri de originile lor umile și, diferențiindu-se de alte culturi ipocrite (cum ar fi cea grecească, adesea considerată ca fiind una dubios de nesinceră), ei își recunosc în mod deschis originea. Vorbitorul reușește, astfel, să spună că romanii sunt niște oameni buni (a se citi: cinstiți), asta datorită faptului că sunt hotărâți să nu își tăinuiască joasele lor origini și că nu au nimic de care să le fie rușine. Din contra; cei care au venit de la coarnele plugului pentru a „binecuvânta Republica” sunt cei mai iluștri membri ai lumii politice și morale romane – printre ei numărându-se, poate în primul rând, Cincinnatus, nobilul roman din secolul al cincilea î.e.n., care își vedea de pământurile lui și care a ajuns să fie chemat să cârmuiască de unul singur Roma, pentru a respinge invadatorii care atacau orașul, dar care a ținut să se întoarcă la ferma sa după doar șaisprezece zile de deținere a puterii.¹⁷ Ideea că te puteai ridica din origini umile până în vârful piramidei sociale și a sistemului imperial era bine ancorată în mentalul roman. Trebuie să remarcăm însă că doar puțini romani au reușit să ajungă atât de sus și într-un mod atât de meteoritic ca Seneca, sau să fie atât de profund implicați în problemele fundamentale ale Imperiului.

Seneca a crescut în anii copilăriei sale într-un oraș în care limba și cultura locală erau treptat eliminate de către cultura dominantă a Romei.¹⁸ În scrierile sale simțim interesul său pentru o anumită tensiune culturală și aplecarea spre dialoguri purtate de voci multiple, o trăsătură pe care unii cercetători au considerat-o ca fiind esențial „teatrală”. Unii ar putea să interpreteze acest fapt ca dovada unei profunde conștientizări a diferențelor culturale și ideologice, conștientizare care s-ar fi putut închea încă din perioada copilăriei sale. Orașul Corduba al primului secol î.e.n. era profund divizat din multe privințe. Să nu numim aici decât două importante falii, cea dintre locuitorii hispanici nativi și cei romani (*hispani* și *hispanienses*) și cea dintre simpatizanții lui Iulius Caesar și cei ai lui Pompei (Războaiele Civile afectând într-o foarte mare măsură viața din întreaga regiune).

Însă Corduba nu era undeva într-un fund de provincie uitat de lume. Din multe puncte de vedere, era tot atât de aproape de centrul puterii romane ca multe dintre orașele mai mici din Italia.

¹⁷ Valerius Maximus 4.4.4; Titus Livius 3.26-29

¹⁸ Keay 1983, Curchin 1995